

Борис Олегович ЯЗЛЮК

доктор економічних наук,

доцент,

Тернопільський національний економічний університет

Алла Миколаївна УЖВА

кандидат економічних наук,

доцент,

доцент кафедри обліку та оподаткування,

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

E-mail: kot2813028@gmail.com

СОЦІАЛЬНА КОМПОНЕНТА В СТРУКТУРІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО АГРАРНОГО БІЗНЕСУ: КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ

Язлюк, Б. О. Соціальна компонента в структурі сталого розвитку регіонального аграрного бізнесу: комплексний аналіз / Борис Олегович Язлюк, Алла Миколаївна Ужва // Український журнал прикладної економіки. – 2017. – Том 2. – Випуск 2. – С. 67-74. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. Важливим завданням формування моделі сталого розвитку в Україні є забезпечення якості життя нинішнього і майбутнього поколінь народу на засадах економічного зростання, забезпечення можливостей та гарантій праці громадян, стабілізації чисельності населення, збереження інтелектуального потенціалу країни тощо. Здійснення процесів сталого розвитку передбачає активну роль людини як учасника суспільно-економічної діяльності, що безпосередньо стосується його соціальної компоненти.

Мета. Метою статті є комплексний аналіз стану соціальної компоненти сталого розвитку регіонального аграрного бізнесу за допомогою визначеної системи показників та обґрунтування заходів щодо її управління в сучасних умовах.

Метод (методологія). У процесі дослідження застосовано методи порівняння, аналізу, теоретичного та логічного узагальнення. Методологічною основою став діалектичний метод дослідження.

Результати. Розглянуто роль соціальної складової в структурі сталого розвитку аграрного бізнесу та з'ясовано, що пріоритетним завданням стабільного економічного зростання держави виступає розвиток людського чинника. Проаналізовано стан та ефективність використання людського потенціалу в процесі виробництва сільськогосподарської продукції та обґрунтовано, що забезпечення сталого розвитку аграрного бізнесу на основі посилення державної підтримки села дозволить підвищити рівень зайнятості працездатних сільських жителів, скоротити частку сільського населення з доходами нижче величини прожиткового мінімуму, модернізувати соціальну інфраструктуру.

Ключові слова: аграрний бізнес; сталий розвиток; соціальна компонента; система показників; регіон.

Borys Olehovych YAZLYUK

Doctor of Sciences (Economics),
Associate Professor,
Ternopil National Economic University

Alla Mykolaivna UZHVA

PhD in Economics,
Associate Professor,
Mykolaiv V. O. Sukhomlynsky National University
E-mail: kot2813028@gmail.com

SOCIAL COMPONENT IN STRUCTURE OF STEADY DEVELOPMENT OF REGIONAL AGRARIAN BUSINESS: COMPLEX ANALYSIS

Abstract

Introduction. *The important task of forming the model of steady development in Ukraine is the implementation of quality of life of present and future generations of people. This process should be done on the basis of principles of the economy growing, providing of possibilities and guarantees of labour of citizens, stabilizing of quantity of population, maintenance of intellectual potential of country, and others like that. Realization of processes of steady development foresees the active role of man as a participant of social and economic of activity which is directly connected with his social components.*

Purpose. *The purpose of the article is to carry out a complex analysis of the state of social components of steady development of regional agrarian business by the certain system of indexes and ground of measures on its management in modern terms.*

The method (methodology). *In the process of research the method of comparison and analysis, method of theoretical and logical generalization are applied. The dialectical method has become the methodological basis of research.*

Results. *The role of social constituent is considered in the structure of steady development of agrarian business. It is found out, that development of human factor becomes the main task of the stable economy growing of the state. The state and efficiency of the use of human potential are analysed in the process of production of agricultural goods. It is grounded, that providing of steady development of agrarian business on the basis of strengthening of state support of village will allow promoting the level of employment of capable of working villagers, shorten part of rural population with profits below sizes of living wage and modernize a social infrastructure.*

Keywords: *agrarian business; steady development; social component; system of indexes; region.*

JEL classification: **O13, O15, Q13, J30, J43**

Вступ

В сучасних умовах концепція сталого розвитку є новим стратегічним управлінським підходом до функціонування суб'єктів аграрного бізнесу. Класично концепція сталого розвитку сформувалась в результаті об'єднання трьох основних складових: економічної, соціальної та екологічної. Економічна складова заснована на теорії максимального потоку сукупного доходу, передбачає оптимальне використання обмежених ресурсів і використання екологічних, природних, енергозберігаючих технологій, включаючи виробництво і переробку сировини. Екологічна складова має забезпечувати цілісність біологічних і фізичних природних систем. Соціальна складова

ISSN 2415-8453. Український журнал прикладної економіки. 2017 рік. Том 2. Випуск 2.

орієнтована на людину і спрямована на збереження стабільності соціальних і культурних систем, в тому числі на скорочення конфліктів між людьми [1, с. 351].

Здійснення процесів сталого розвитку передбачає активну роль людини як учасника суспільно-економічної діяльності, що безпосередньо стосується його соціальної компоненти. Головні цілі сталого розвитку, при розгляді його в аспекті соціальної складової, полягають передусім у досягненні тих життєвих стандартів, які вважаються нормальними для даного суспільства. Виконання завдань сталого розвитку фактично відбувається через реалізацію усіх інтегрованих соціальною складовою аспектів суспільно-економічного життя завдяки чому відбувається активізація людського фактору. Зазначене є основним акцентом у здійсненні загальних процесів сталого розвитку. Тому існують вагомі підстави для констатації важливої ролі соціальної складової сталого розвитку стосовно його економічної та екологічної складових, яка забезпечує їх взаємодію в рамках відповідних процесів.

Принципи, стратегії та механізми реалізації концепції сталого розвитку вивчені та висвітлені у науковій літературі такими іноземними та вітчизняними вченими, як: Г. Брундланд, Г. Дейлі, Д. Медоус, Й. Шумпетером, В. Геєць, З. Герасимчук, Б. Данилишин, С. Дорогунцов, М. Згуровський, В. Кравців, Л. Мельник, В. Трегобчук, А. Третяк, М. Хвесик, Є. Хлобистов, В. Шевчук та ін. Дослідженнями процесів запровадження концепції сталого розвитку в аграрній сфері займаються такі вчені: О. Бородіна, Ю. Губені, Ю. Лопатинський, Ю. Лупенко, Л. Молдаван, Т. Осташко, Б. Пасхавер, О. Попова, І. Прокопа, П. Саблук, О. Шпикуляк, О. Шубравська, В. Юрчишин та ін. О. Ф. Новикова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк обґрунтували соціальні аспекти сталого розвитку на рівні регіону. Однак, в умовах трансформаційної економіки питання проведення комплексного аналізу соціальної компоненти у структурі сталого розвитку аграрного бізнесу на рівні регіону залишаються актуальними.

Мета та завдання статті

Метою статті є комплексний аналіз стану соціальної компоненти сталого розвитку регіонального аграрного бізнесу за допомогою визначеної системи показників та обґрунтування заходів щодо її управління в сучасних умовах. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні завдання: охарактеризувати значення соціальної складової в структурі сталого розвитку аграрного бізнесу; проаналізувати стан та ефективність використання людського потенціалу в процесі виробництва сільськогосподарської продукції; надати пропозиції щодо формування стратегічних напрямів управління соціальною компонентною сталого розвитку аграрного бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження

Сталий розвиток являє собою не незмінний стан системи, а скоріше процес змін, у якому масштаби експлуатації ресурсів, напрямки капіталовкладень, орієнтація технічного розвитку й інституціональних змін узгоджується з нинішніми і майбутніми потребами. Іншими словами, сталий розвиток повинен забезпечувати гармонізацію та поєднання соціальних, економічних та екологічних цілей, їх реалізацію в єдиній соціо-еколого-економічній системі певної території. В структурі сталого розвитку аграрного бізнесу домінантою виступає соціальна складова, яка являє собою фундаментальну основу у тріаді «людина-навколишнє середовище-економіка». Соціальний розвиток є результатом взаємодії великої сукупності соціальних процесів, основу яких складає цілеспрямована діяльність людей, що передбачає перехід суспільних відносин до якісно нового стану [2, с. 96]. Соціальний аспект сталості розвитку аграрного бізнесу

визначається прямим і непрямим впливом зовнішніх чинників: географічних, демографічних, етнографічних, екологічних, економічних, науково-технічних. Перераховані фактори носять об'єктивний характер і їх слід враховувати при формуванні трудових ресурсів як регіону, так і країни. Пріоритетним завданням стабільного економічного зростання держави виступає розвиток людського чинника.

На наш погляд, для характеристики соціальної складової сталого розвитку аграрного бізнесу необхідно орієнтуватися на забезпечення повної і ефективної зайнятості активного населення в сільському господарстві; підвищення суспільної оцінки сільськогосподарської праці і на цій основі прибутковості аграрної діяльності; диверсифікацію сільської економіки і розширення джерел доходів сільського населення; підвищення доступності жителям села соціально-культурних, побутових і житлово-комунальних послуг; наближення рівня і якості життя в сільській місцевості до міських параметрів.

Для комплексного аналізу ступеня ефективності застосування живої праці в процесі виробництва використаємо такі показники:

- середньооблікова чисельність працівників, зайнятих в сільському господарстві;
- динаміка середньомісячної заробітної плати в сільському господарстві за регіонами;
- співвідношення середньої заробітної плати в сільському господарстві з оплатою праці по економіці в цілому;
- співвідношення середньомісячної заробітної плати працівників аграрної сфери з величиною прожиткового мінімуму;

Забезпеченість сільського господарства трудовими ресурсами залежить, перш за все, від рівня економічної активності населення, на який впливає вікова структура суспільства. Як показують проведені дослідження, протягом останніх десяти років мало місце зниження чисельності економічно активного сільського населення за регіонами України (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка економічної активності сільського населення за регіонами, тис. осіб*

Регіони	Роки					2015 р. в % до	
	2007	2012	2013	2014	2015	2007 р.	2012 р.
Центральний	1765,9	1704,6	1717,3	1504,9	1458,7	82,6	85,6
Причорноморський	1156,1	1172,0	1182,2	731,2	738,6	63,9	63,0
Придніпровський	671,7	618,9	623,2	564,0	554,8	82,6	89,6
Харківський	757,8	745,5	747,6	666,6	633,2	83,6	84,9
Західний	2188,7	2246,6	2248,4	2063,7	2016,3	92,1	89,7
Донецький	400,7	376,9	377,5	320,2	265,9	66,4	70,5
Україна¹	6953,1	6878,6	6908,0	5850,6¹	5667,5¹	81,5	82,4

* розраховано за даними Державної служби статистики України [3]

¹Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Так, в 2015 році порівняно з 2007 роком економічна активність сільського населення скоротилась на 18,5%. Аналогічна динаміка спостерігається і в умовно окреслених нами регіонах України. Так, в Центральному та Придніпровському регіонах цей показник скоротився на 17,4 %, Причорноморському – на 36,1%, Харківському – 16,4%, Західному – 7,9 %, Донецькому відповідно 33,6 %. Результатом тенденції, яка

сформувалась і зміни попиту на робочу силу протягом 2005-2015 рр. стало зниження забезпеченості сільського господарства трудовими ресурсами (рис. 1).

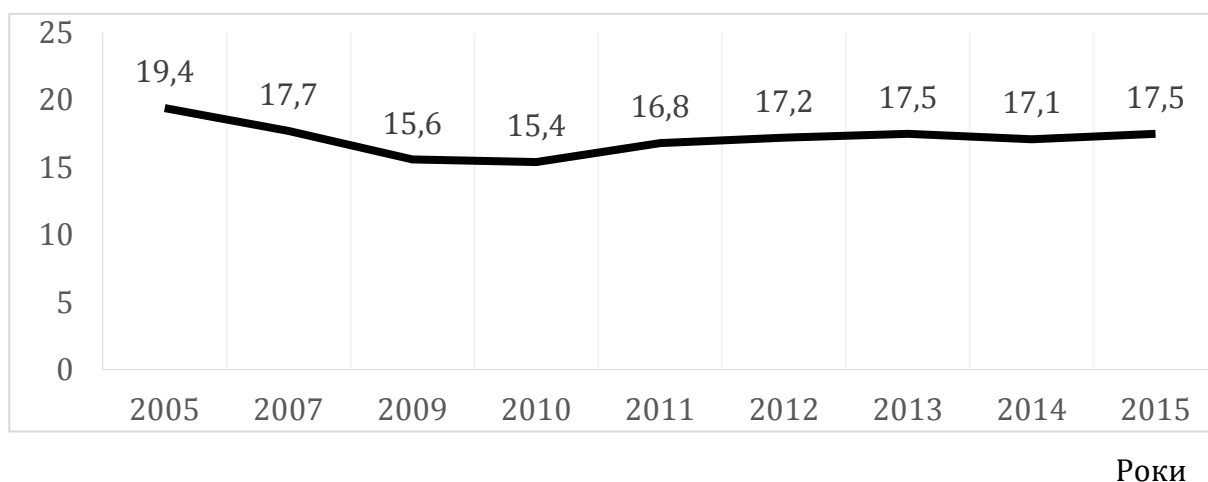


Рис. 1. Питома вага зайнятих в сільському господарстві в загальній чисельності зайнятих в економіці України, %*

* Розраховано за даними Державної служби статистики України [3]

Отже, середньорічна чисельність зайнятих в сільському господарстві в загальній чисельності зайнятих в економіці України скоротилася з 19,4 % у 2005 році до 17,5 % в 2015 році.

Заробітна плата є головним чинником, який, з урахуванням існуючого рівня роздрібних цін і величини податків, визначає рівень матеріального добробуту працюючих. Аналіз динаміки середньомісячної заробітної плати доводить, що її рівень поступово зростає. Слід відзначити, що середньомісячна номінальна заробітна плата працівників сільського господарства протягом 2007-2015 років суттєво збільшилась в усіх регіонах країни (табл. 2).

Таблиця 2. Динаміка середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників підприємств сільського господарства за регіонами, грн*

Регіони	Роки					2015 р. в % до	
	2007	2012	2013	2014	2015	2007 р.	2012 р.
Центральний	687	2533	2732	2909	3474	505,7	137,1
Причорноморський	740	2611	2839	3030	3668	495,7	140,5
Придніпровський	764	2831	3029	3287	3949	516,9	139,5
Харківський	729	2702	2888	3066	3643	499,7	134,8
Західний	594	2412	2613	2777	3334	561,3	138,2
Донецький	864	3293	3546	3618	4204	486,6	127,7
Україна¹	733	3026	3265	3480	4195	572,3	138,6

* розраховано за даними Державної служби статистики України [3]

¹Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Географія оплати праці свідчить про вищі показники в Донецькому та Придніпровському регіонах країни, дана особливість зумовлена рівнем розвитку

ділової активності, розміщенням капіталу та виробництва. Не зважаючи на військові дії на Сході України, у Донецькому регіоні протягом останніх трьох років зберігається показник найвищої заробітної плати в сільському господарстві, адже на контрольованій території забезпечено належний рівень виробництва. В 2015 році порівняно з 2007 роком середньомісячна номінальна заробітна плата працівників сільського господарства значно зросла в Західному (в 5,6 раз) та Придніпровському (в 5 раз) регіонах. Проте, порівняно з 2012 роком ці показники дещо змінилися і найбільше збільшення заробітної плати спостерігалось в Причорноморському регіоні, а саме на 40,5 %. В цілому по Україні заробітна плата працівників сільського господарства зросла з 733 грн в 2007 році до 4195 грн в 2015 році, тобто майже в 6 разів. Така ситуація сприяє відновленню трудового потенціалу в сільській місцевості і є одним з позитивних чинників забезпечення сталості розвитку аграрного бізнесу регіонів.

Протягом досліджуваного періоду збільшилась питома вага заробітної плати працівників сільського господарства в структурі заробітної плати в цілому по економіці України (табл. 3).

Таблиця 3. Співвідношення середньої заробітної плати в сільському господарстві з оплатою праці по економіці в цілому, %*

Регіони	Роки				
	2007	2012	2013	2014	2015
Центральний	62,0	82,5	86,1	90,4	95,7
Причорноморський	63,9	69,3	71,2	71,7	73,6
Придніпровський	58,8	70,4	73,9	74,0	76,2
Харківський	60,8	78,4	79,9	82,7	87,4
Західний	54,7	75,3	76,9	78,1	90,2
Донецький	60,4	62,2	66,7	67,4	79,6
Україна¹	54,3	66,9	69,5	71,1¹	74,9¹

* розраховано за даними Державної служби статистики України [3]

¹Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Розрахунки показали, що частка заробітної плати сільського господарства в цілому по економіці України протягом 2007-2015 років зросла на 20,6 в.п. В усіх регіонах країни спостерігається збільшення даного показника. Так, в Центральному регіоні на 33,7 в.п., Причорноморському – 9,7 в.п., Придніпровському – 17,4 в.п., Харківському – 26,6 в.п., Західному – 35,5 в.п., Донецькому – 19,2 в.п. Це свідчить про підвищення мотивації до праці в сільському господарстві, значущості трудової діяльності у стимулюванні ефективної зайнятості. Проведення аналізу рівня заробітної плати та прожиткового мінімуму в країні та регіонах доводить, що сучасний рівень співвідношення заробітної плати та прожиткового мінімуму сприяє підвищенню доходів та скороченню бідності, тому що з кожним роком зростає як заробітна плата, так і рівень прожиткового мінімуму (рис. 2).

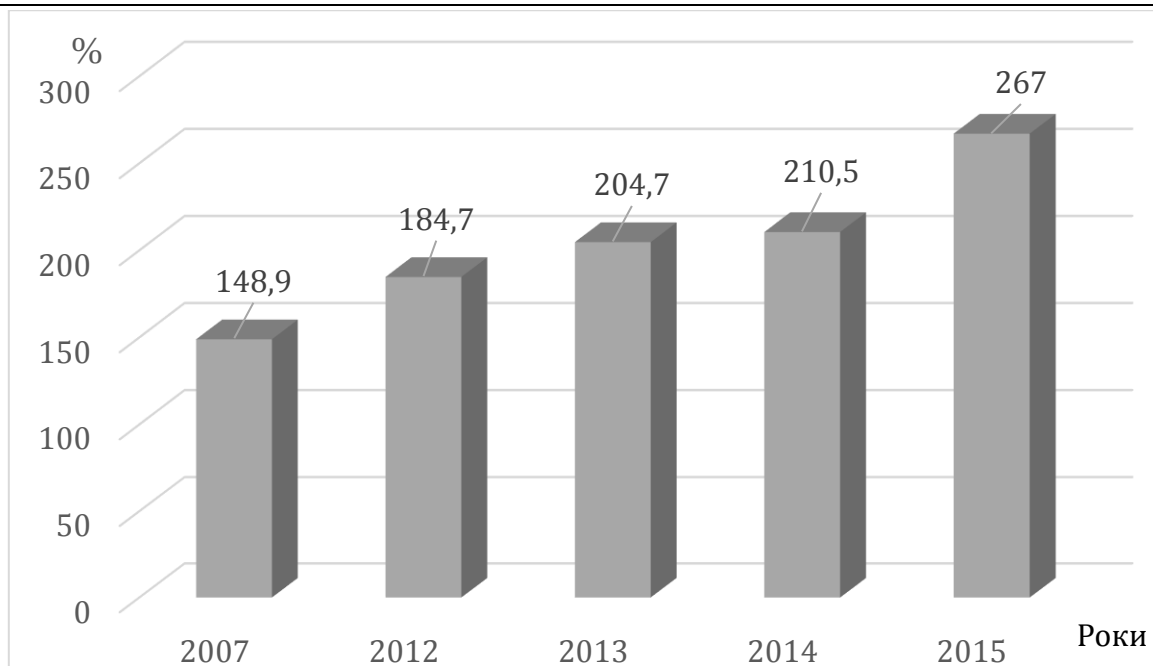


Рис. 2. Співвідношення середньомісячної заробітної плати працівників аграрної сфери з величиною прожиткового мінімуму, %*

* Розраховано за даними Державної служби статистики України [3].

Отже, частка прожиткового мінімуму у середньомісячній заробітній платі працівників сільського господарства в Україні зросла з 148,9 % в 2007 році до 267 % в 2015 році. Сучасна соціальна політика орієнтується не стільки на підтримку економічно слабких верств населення, скільки на створення передумов для зростання мотиваційного потенціалу, трудової мобільності і трудової продуктивної активності національних людських ресурсів; не стільки на державне гарантування кожному члену суспільства доходу не нижче прожиткового мінімуму, а на створення умов для розвитку своїх продуктивних здібностей та ефективної їх реалізації.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Перехід до сталого розвитку означає поступове забезпечення цілеспрямованої самоорганізації суспільства в економічній, соціальній та екологічній сферах. Соціальна компонента у контексті сталого розвитку проявляється у створенні нових соціальних умов для розвитку суспільства, діяльність якого орієнтована на людину з її життєвими потребами. Отже, соціальна складова слугує способом забезпечення добробуту людей через вирішення проблем їх життєзабезпечення. Ігнорування процесами сталого розвитку згубно впливає як на життєздатність людини, суспільства, ефективність функціонування підприємства, так і на стан природного довкілля, економічну ситуацію в регіоні, місті, країні. Погіршення демографічної ситуації на селі, деградація соціальної сфери села, скорочення рівня економічної активності населення, відсутність чітких стратегічних цілей і пріоритетів у соціальному розвитку, низька привабливість і перспективність життя і роботи на селі для молоді вимагають заходів щодо вибору необхідних напрямків і інструментів забезпечення сталого розвитку. Забезпечення сталого розвитку аграрного бізнесу на основі посилення державної підтримки села дозволить стабілізувати демографічну ситуацію у сільській місцевості, підвищити рівень зайнятості працездатних сільських жителів, скоротити частку сільського

населення з доходами нижче величини прожиткового мінімуму, модернізувати соціальну інфраструктуру. Відтак, подальші наукові дослідження слід спрямувати на стимулювання процесів, які сприяють активізації ролі соціальної компоненти сталого розвитку аграрного бізнесу в напрямку формування політики сталого розвитку сільських територій.

Список літератури

1. Домарадзька, Г. С. Реалізація «концепції сталого розвитку» в Україні, як передумова ефективної інтеграції в світову економіку / Г. С. Домарадзька, М. Б. Фурман // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2012. – № 748. – С. 350-356.
2. Новикова, О. Ф. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: монографія / О. Ф. Новикова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк. – Донецьк: НАН України, Інститут економіки промисловості, 2012. – 534 с.
3. Статистичний щорічник України за 2015 рік / за ред. І. М. Жук. – К.: Державна служба статистики України. – 2015. – 585. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

References

1. Domaradzka, G. S. (2012). Realizatsiia «kontseptsii stalogo rozvitku» v Ukraini yak peredumova effektivnoii integratsii v svitovu ekonomiku. Visnik Natsionalnogo universitetu «Lvivska politehnika». Menedzhment ta pidpriemnitstvo v Ukraini: etapi stanovlennya i problemy rozvytku, 748, 350-356. (in Ukrainian).
2. Novykova, G. O., Amosha, O. I. & Antonyuk, V. P. (2012). Stalyy rozvytok promyslovoho rehionu: sotsialni aspekty. Donetsk: NAN Ukrayiny, In-t ekonomiky promyslovosti. (in Ukrainian).
3. Zhuk, I. M (2015). Statystychnyj shhorichnyk Ukrainy za 2015. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 21.06.2017 р.